

исчезновении государственного контроля может возникнуть рассогласованность в ее функционировании.

8. Богдана ТКАЧУК. Релігійна свобода через призму моральних проблем сучасності: від досвіду та діалогу

В епоху глобалізації гострим питанням на зламі тисячоліття стала проблема релігійних конфліктів, тероризму, воєн, боротьба за права та свободу. Дослідник-журналіст з питань тероризму П. Тейлор підкреслює, що визнання реальності є передумовою завершення конфлікту [9, с.15]. Таке ставлення необхідне для сучасності, тому що саме воно може дати відповіді на всі гострі виклики та вирішити дилеми, а чи ж хоча б вийти на шлях їх вирішення.

Цивілізація ХХІ століття стикається з викликами, що стосуються цінності життя, важливості та аксіологічного наповнення віри та традицій. Вони проявляються у формах тероризму, локальних воєн, проблем переселенців, дискримінації. Релігія та свобода, як ключові та центральні виміри такої ситуації окреслюють актуальну проблематику сьогодення. Це два світи сучасності в площині традиція і свобода. Терористичні атаки зумовлені різними причинами, що стосуються політики, релігії, соціального устрою, здійснюються радикальними мусульманами у формі джихаду – священної війни проти невірних. Ми спостерігаємо за проблемою переселенців до Європи зі Сходу, з гарячих точок до більш спокійного забезпеченого світу західної культури. Це період зіткнення не тільки цивілізацій, але й зіткнення релігій.

Сучасний французький мислитель П. Брюкнер підкреслює, що в нашу епоху християнство та іслам – дві імперіалізовані релігії, які впевнені, що лише вони володіють істиною й готові спасти людей навіть всупереч їхнім бажанням: мечем, вогнищем, аутодафе [2, с. 44]. Далі філософ наголошує, що католицька церква може також в минулій своїй історії бути поміченою у вбивствах в ім'я любові та істинної віри Ісуса Христа. Водночас також можна закинути поблажливе ставлення Ватикану до Третього рейху [2, с. 45]. Але тут влучно зауважив Е. Конан на тому, що якщо християнство було певний час кривавим та вбивчим, відступаючи від своїх текстів, то натомість іслам був таким, наближаючись до своїх текстів. Тому наразі прихильники мирного ісламу пропонують реформувати Коран, звільнивши своє священне письмо від сур, що насичені витлумаченням необхідності насильства проти невірних [2, с.47]. Але ми спостерігаємо де факто, що прихильників радикального ісламу можливо й не так багато, але саме вони найяскравіше виявляють свою деструктивну діяльність на території Західного світу. І саме це більше вривається в пам'ять, а відтак збільшує ворожі настрої щодо мусульман.

Професорка ісламознавства Г. Кремер наголошує, що автентичним й обов'язковими за нинішніх життєвих умов мають бути лише слова і вчинки Могаммада та його сучасників у VII столітті н.е. в обмеженій області між Меккою та Мединою, а не те, що люди вважають за бажане сьогодні й на величезних світових територіях, бо це дратує навіть мусульманських інтелектуалів, які міцно тримаються за ісламське підґрунтя своїх переконань і не таким сприймають іслам [8, с. 510]. На такому етапі розвитку подій важливим є налагодження необхідності діалогу між віруючими, які не поступаються своїми традиціями, та новим поколінням, яке здатне мислити ширше і бачити корінь проблеми.

Релігія і свобода мають свої закони: релігія шукає обґрунтування в заповідях із святих книг, а свобода - захисту в юриспруденції. В правознавстві існує дефініція «свобода віросповідання», тобто ширше – свобода релігії. Звернемось до *Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод* від 1950 року, яка ратифікована Україною у 1997 році, де в Статті 10 закріплено: «Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання»[6]. До прикладу у Конституції України чітко вказано в Статті 35 на те, що «кожен має право на свободу світогляду і віросповідання... Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова» [7]. Отже, законодавством закріплено, що в Україні існує релігійна свобода на засадах толерантності,

які виходять із контексту зазначеного. Тим не менше, у школах існує такий обов'язковий, місцями факультативний, предмет до вивчення як «Християнська етика». Виклик полягає в тому, що традиційна християнська система виховання українців все одно переважає над законом, втілюється в життя несвідомо, порушуючи статтю Конституції України та ратифіковану нею Конвенцію. Такий предмет доречно може бути замінений «Історією релігій», що дозволить учням як правило з різноконфесійних сімей дізнатись про існування інших релігій, їхні особливості моралі та права, завбачить загрозу виникнення бар'єру стереотипізації.

На рівні законодавчому, яким регулюється уся сфера життя людини в сучасному світі, надаючи їй права та захищаючи її свободу, передбачаються міри толерантного співіснування релігій. Проте не кожного разу традиція та релігія узгоджують усі парадигми різнобічного мислення та може підтримати мирний стан речей, зокрема коли постають питання політичного характеру. Ілюстративним прикладом такої ситуації може стати нещодавня хресна хода на честь хрещення Київської Русі, стосовно якої Блаженніший Любомир зауважує, що хресні ходи проголосила і організує Українська Православна Церква (Московського патріархату), а Московський патріархат поблагословив агресію Росії на Україну; і задається актуальним питанням, чи вони справді моляться, за що вони моляться? А також висловлює думку, що не можна одночасно молитись за мир та бити кулаком по носі [1]. Там, де релігія переходить у сферу політики, перетікаючи із добровільного світогляду у догму та імперативність, вона втрачає свою святість та усе своє сакральне значення, перетворюється на інструмент захоплення влади, впливу на суспільство, підмінюючи істинні поняття, нашоухуючи на конфлікт.

Французький постмодерніст Ж. Деріда задавав європейській філософії питання: хіба не можна тероризувати, не вбиваючи [2, с. 22]. Підтвердженням цьому служить феномен сучасної гібридної війни, яка між двома світовими релігіями реалізується завдяки пропаганді, яка вбиває не миттєво, але вкорінюється в свідомість і здатна поширюватись, як вірус. Пропаганда - це зброя масового враження. На це звертає увагу вітчизняна дослідниця Т. Ярошенко, розкриваючи проблемну площину гібридної війни через поняття «сугестії» як прихованої форми зла/насильства в значеннях дії поневолення через насадження, нав'язування чужих, нездорових для нашого єства бажань, ідей, думок, переконань, що йдуть всупереч нашій природі [11, с. 253]. Скрите насильство як раз і знаходить свою реалізацію через пропагандистську кампанію, що створює ангажовану ворожість, позбавляє можливості до самостійного об'єктивного мислення, знищує доступ до альтернативних джерел інформації, підносячи та прославляючи свої здобутки над іншими. Зброєю пропагандистської інформації руйнується довіра та комунікація між людьми різних релігійних вірувань, створюється межа стереотипізації. Відбувається терор свідомості ХХІ століття, де людськість та її моральне єство-чуття знищують зсередини. Ці проблеми можна назвати взаємодоповнюючими та взаємопов'язаними, які не можуть вирішуватись та долатись окремо одна від одної. В конфліктній ситуації, яка так гостро піддає нігілістичному знеціненню розуміння цінності життя, варто зосередитися на важливих речах, що нас поєднують, як людство.

Традиційна стереотипізація молодого українського населення, виходячи з контексту, може бути горизонтом конфлікту. Якщо висловлюватись метафорично, то, не знаючи суть та корінь причини хвороби, неможливо подолати її або боротись з нею. Підтвердження думки знаходимо у дослідженнях, що були проведені доктором історичних наук А. Киридон, де результатами опитувань було визнання того факту, що ми маємо два рівні реальності: з одного боку зазначається фіксація певних релігійних преференцій і цінностей; а, з іншого боку, ми бачимо, що в своїй повсякденній діяльності студентство, керуючись практицизмом і можливістю альтернативи і плюралізму, демонструє формування «номінальних віруючих», тобто «виконує-бо-так-вимагає-традиція».

Також найчастіше дослідники пояснювали обрану конфесійну приналежність етнокультурними мотивами, коли конфесія повністю асоціюється з національною культурою і національним способом життя [5, с.7]. Тобто українська молодь здійснює свій вибір конфесії несвідомо, проблемою в чому є низький рівень освіченості у цій сфері. Більшість

респондентів віддали перевагу вивченню «Історії світових релігій». Можна впевнено наголосити, що інтенція до вивчення такого предмету очевидна і є відповіддю на актуальні та гострі проблеми сьогодення. За наявності критичного мислення стосовно сучасних реалій нове покоління постійно повинне все піддавати сумніву та шукати істину самостійно. Інша справа, що традиція все ж переважає над правом користуватись своєю свободою. Розвиток ситуації в такому контексті може спричинити конфлікти, непорозуміння та негативну стереотипізацію.

Український журналіст-дослідник М. Буткевич також звертає на це увагу і наголошує, що без негативних стереотипів напади на ґрунті ненависті неможливі, судження в негативній стереотипізації роблять не щодо особи з її чеснотами, переконаннями й цінностями, - а виключно до цілої групи [3, с. 31]. М. Вівьорка, один із найвидатніших інтелектуалів сучасної Франції, підкреслює ще раз, що теракт як такий, це коли один представник класу, народу, громади, здійснює насильницькі дії, в той час коли інші представники не надавали йому таких повноважень, а відтак і не можуть нести за це відповідальність [4, с. 29]. Адже те, що скоєне релігійною організацією, не означає, що всі представники цієї релігії так чинять або будуть чинити. Такі події сіють тривогу та недовіру серед людей.

Можна сформулювати гостру проблему: чи існує війна богів за істинність та першість, якщо Олімп на сьогодні всього лише географічна точка? Такі запитання формулюють відповідь, де причиною непогоджень, конфліктів, расистських закидів та насильства є породження людського розуму. Реалії подій у світі стверджують, що викликом є питання: чи можливий діалог між обома сторонами і як його налагодити? І у цьому випадку зосередженість на спільному розумінні та прагненні до суспільного блага в поєднанні з етикою ненасилля можуть дати новий погляд на проблему релігійної свободи у світі.

Таким чином, в контексті гострих проблем сучасності варто наголосити, що важливим є критичне мислення сучасної людини, подолання стереотипізації, захист прав і свобод на засадах толерантного співжиття кожного елементу соціокультурного універсуму. Релігійна свобода в межах сучасних дилем є однією із найактуальніших проблем, яка потребує обговорення та конструктивного діалогу, з метою пошуку та обговорень спільних цінностей. Рівність та сакральна значущість життя усього в культурному макрокосмосі, має стати непорушним правилом усіх і кожного. Політика розлогого та толерантного діалогу сприятиме порозумінню різних світів, поглядів, націй, передбачатиме усі прогалини в комунікації.

Джерела

1. Блаженніший Любомир. Не можна одночасно молитись за мир та бити кулаком по носі [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://catholicnews.org.ua/blazhennishiy-lyubomir-ne-mozhna-odnochasno-molitisya-za-mir-i-biti-kulakom-po-nosi>
2. Брюкнер П. Тиранія каяття. – К.: Темпора, 2013.
3. Буткевич М. «Іншування» стереотипи і мова ворожнечі// Як писати про культуру? Збірник есеїв і лекцій. – К., 2015.
4. Вівьорка М. Після Бостона: парадокси тероризму // Україн. тиждень. -2013.- № 22 (290).- С. 29.
5. Киридон А. Н. Религиозность в мировоззрении студенческой молодежи Украины [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://mgutupenza.ru/mni/content/files/%D0%9A%D0%98%D0%A0%D0%98%D0%94%D0%9E%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20.pdf>
6. Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004
7. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
8. Кремер Г. Суперечка цінностей: міркування про сучасний ісламський дискурс // Культурні цінності Європи. За ред. Г. Йоаса та К. Вігандта. – К.: Дух і Літера, 2014.
9. Тейлор П. Розмови з терористами. Моя подорож від ІРА до Аль-Каїди. – К.: «Темпора», 2014.
10. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М.: Изд-во АСТ, 2003.
11. Ярошенко Т. Сугестія в соціокультурному дискурсі сучасної доби: етичні аспекти // Філософія діалогу й порозуміння в побудові європейської та світової спільнот.– Львів, 2016.